

Milován Sándor és a nagyszülősi „szovjetellenes politizáló csoport”^[1]

1956 történetének része, hogy a kárpátaljai magyarság jelentős része együttértett a magyarországi forradalmárokkal. Az 1956-os forradalom és szabadságharc az ott élő magyarok számára is a kommunista diktatúrával való szembenállás, a szabadság eszmeisége mellett való kiállás jelképe volt. A forradalomról nyilvánosan azonban nem sokan mertek beszélni, mivel az bűncselekménynek számított. Az emberek féltek a megtorlásoktól – hiszen az 1944-es elhurcolások, a „málenkij robot” emléke még mindenkinben elevenen élt –, ezért igazi szervezkedésnek minősíthető megmozdulásról, lázadásról, az anyaországihoz hasonló forradalmi cselekvésekről, fellépésekről Kárpátalján nem beszélhetünk.

A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

Bevezető

A második világháború után a határok lezárása, az utazások korlátozása, az utazáshoz szükséges dokumentumok beszerzésének nehézségei miatt a Szovjetunióban rekedt magyar nemzetrész kapcsolata szinte teljesen megszakadt az anyaországgal és a többi elcsatolt régióval. A postai kapcsolatokat szigorúan ellenőrizték, és a rokonok is csak ritkán találkozhattak, mivel a hatóságok megszakították a látogatások gyakoriságát, időtartamát.

A helyi magyarság főként a Kossuth Rádiót vagy a Szabad Európa Rádiót hallgatta, persze azt sem „engedéllyel”. A hazai és külföldi eseményekről a lakosság általában csak a szovjet sajtó alapján tájékozódhatott, amely viszont a Szovjet Kommunista Párt szócsöve [popup title="volt" format="Default click" activate="click" close text="CSANÁDI GYÖRGY: Sorsfordító évek sodrásában. PoliPrint, Ungvár, 2004, 224–225."].

Az 1956-os forradalom idején a magyarországi eseményekről szóló riportok – amelyek a szovjet központi és a kárpátaljai helyi sajtóban megjelentek vagy a rádióban elhangzottak – a figyelmet főképpen a magyar kommunisták kivégzésének, a szovjet katonák meggyilkolásának, a párt- és állami intézmények elfoglalásának eseményeire terelték. A forradalom leverését követően pedig a Kárpátalján megjelenő lapok ünnepezték az „ellenforradalom feletti győzelmet”, elfélték a résztvevőket (a „horhystákat”, „fasisztákat”, „kapitalistákat” stb.), valamint beszámoltak arról az anyagi segítségről, amelyet a szovjetek a magyar népnek nyújtottak ahhoz, hogy mielőbb helyre álljon a „rend” [popup title="Magyarországon" format="Default click" activate="click" close text="Munkám során áttekinttem a Vörös Zászló, Cserevnyij Prápor, Pravda, Zákárpátszjká Pravda, Szovetszkaja Zákárpátja, Mology Zákárpátja, Kárpát Igaz Szó című újságokat, amelyek 1956-ban négyoldalas lapok voltak, és hetente többször is megjelentek. A forradalom eseményeivel a kárpátaljai sajtóban sokat foglalkoztak. Az általam megvizsgált sajtóban a forradalomról szóló híreket (1956 végén, 1957 elején) több mint 200 cikk tartalmazza. Az újságok csaknem minden számában jelent meg híradás a magyarországi helyzetről. A főcímek, amelyek a forradalom napjaiban Magyarországgal kapcsolatban megjelentek, általában a következők voltak: „Az ellenforradalom vérengzése Magyarországon”, „A magyarországi népellenes kaland meghíúsulása”, „Magyarország dolgozói leszámolnak az ellenséggel”, „A dolgozók helyeslik kormányuk erőlyes politikáját”, „A fasiszta banditák megtámadták a pártbizottságok helyiségeit”, „A magyarországi helyzethez”, „A fasiszták állati módon leszámoltak a hazafiakkal”, „Hogyan törtek hatalomra az ellenforradalmárok”, „Ki vezette a pogromisták csoportjait”, „Az ellenforradalom szálai nyugatra vezetnek”, „Magyarország dolgozói a szocializmusért harcolnak”, stb.]

Az 1956-os forradalom kárpátaljai kutatása a rendszerváltást követően indulhatott meg. Ukrajnában, és ezen belül Kárpátalján azonban még mindig csak a tényfeltárással szorosan járnak a történészek, ugyanis a szovjet levéltári dokumentumok jelentős része továbbra is titkosítva van. A kárpátaljai események forrásai két levéltárban találhatóak: a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban, valamint Ukrajna Állambiztonsági Hivatala Ungvári Archivumában. Az állami levéltárban csak a jelentéktelenebbnek számító bűnökkel megvádolt személyek anyagait őrzik, például olyanokét, akik a magyar himnusz énekeltek a városközpontban, vagy megbeszélték a forradalmi eseményeket. A KGB levéltárában a súlyosabb megítélés alá esett ügyek iratai találhatóak.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején a kárpátaljai magyarság jelentős része együttértett a magyarországi forradalmárokkal. „A magyarországi események kibontakozásának idején, a Beregszászi, Nagyszülősi és Rahói járásokban, valamint Ungvár városában, vagyis ott, ahol magyarok élnek, szovjetellenes események zajlottak le [...]. Találtak olyan szórólapokat, melyek a szovjet pártmunkásokat fenyegették, ezenkívül találtak még fenyegető leveleket, melyek üdvözlik a »Szabad Magyarországot«. Megpróbálták megzavarni az Októberi Ünnepek rendezésében történő lezajlását [popup title="is [...]"] format="Default click" activate="click" close text="Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Ungvári Részlege. Fond 1. Opisz 1. No. 2816. "] – olvasható az Ukrán Kommunista Párt Központi Bizottsága 1956. november 14-én kelt jegyzőkönyvében.

Több kárpátaljai lakos megpróbált átszökni a határon, hogy segítsen a forradalmároknak, aminek az eredménye szigorú büntetés lett. A forradalom idején kényszerből, kemény ráhatással számos kárpátaljai magyar az anyaországban tolmácsként, sofőrként, orvosként, katonaként volt jelen.

Az anyaországban zajló történések hatására Kárpátalja kizsákmányolt, elnyomott, sanyargatott magyar lakossága is bizakodóvá vált: azt remélték, hogy elkezdődött a diktatúra összeomlása, az önkényuralom megszüntetése. Köztudott azonban az is, hogy az emberek a félelem uralta. A magyar forradalomról nyilvánosan nem sokan mertek beszélni, mivel az bűncselekménynek számított. Szinte mindenki félt a megtorlásoktól – hiszen az 1944-es elhurcolások, a „málenkij robot” emléke még elevenen élt –, ezért igazi szervezkedésnek minősíthető megmozdulásról, lázadásról, az anyaországihoz hasonló forradalmi cselekvésekről, fellépésekről Kárpátalján nem beszélhetünk.

Az 1956-os szabadságharc idején, illetve néhány hónappal később, Kárpátalján kisebb-nagyobb csoportosulások, röplapterjesztő középiskolások, fiatalok fejezték ki szolidaritásukat a magyarországi forradalmárokkal. A helyi lakosságnak ez a fajta szolidaritása volt a forradalomra való kárpátaljai reagálások meghatározó jellemzője.

Letartóztatásukat követően a „politizáló” csoportok tagjai ellen a fő vád az „ellenforradalmiság”, „rendszerellenesség”, „fegyverrejtegetés” [popup title="volt" format="Default click" activate="click" close text="Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Ungvári Archivuma (továbbiakban: ÚÁHL). Fond 2558. Opisz 1."], amiért több év börtönbüntetés járt. Így a kárpátaljai „politizáló, röplapterjesztő csoportok” tagjai megjárta a szigorú szovjet börtönöket, ha pedig kiskorúak voltak, akkor a gyermekjavitó intézeteket.

Az írásunk tárgyát képező nagyszülősi „szovjetellenes politizáló csoport” középiskolásokból állt. A forradalom napjaiban először kézzel írott, majd faklisékkal és gumibetűkkel nyomtatott röplapokat, plakátokat készítettek, illetve terjesztettek, titkos összejöveteleket szerveztek. Röplapjaikban a magyar összetartozást, a magyar egységet hangsúlyozták, és azt, hogy a szovjet hadseregnek nincs helye Magyarországon. A csoport azzal lepleződött le, hogy tagjai az első plakátokat a helyi magyar iskolában ragasztották ki, így a KGB hamar lokalizálni tudta őket. A csoport tagjai mind a nagyszülősi magyar iskola tanulói voltak: a 18 éves *Dudás István*, a tizedikes tanuló *Varga János*, *Illés József*, *Kovács Zoltán* és a kilencedikes *Milován Sándor*. Milován 1941-ben Nagyszülősen született. Édesapja Milován József kereskedő volt, aki a háború alatt hadifogságba került és Szibériából már nem tért vissza, édesanyja Tóthszegi Jolán könyvelő.

A csoportot 1957. június 27-én tartóztatták le, – a hatóságok megvárták, amíg a diákok leérettségiznek és befejezik az iskolai évet. (Lásd az 1. számú dokumentum!)

Milován Sándor rabtársaival a kiskorúak nevelő-javitó intézetében, 1958–1959

[Tovább a galéria oldalára](#) [1]

Letartóztatásukat követően a kihallgatás két hónapja alatt az ungvári KGB-börtönben voltak. Ez idő alatt egyenként többször, hosszabb-rövidebb ideig tartó kihallgatáson vettek részt. A kihallgatás orosz nyelven zajlott, tolmácsot nem kaptak. **(Lásd a 2., 3., 4. számú dokumentumokat!)**

Mindemellett a szovjet állambiztonság az ismerősöket, iskolatársakat is kihallgatta az ügygel kapcsolatban. **(Lásd az 5. számú dokumentumot!)**

Két hónap után állították őket bíróság elé; államellenes szervezkedéssel, szovjetellenességgel és tiltott fegyverviseléssel (egy díszkard és egy használhatatlan forgópisztoly birtoklása) vádolták meg őket. **(Lásd az 6. számú dokumentumot!)**

A orosz nyelven zajló tárgyalás két napig tartott. Illés József hat, Varga János öt, Milován Sándor négy, Kovács Zoltán négy, míg Dudás István három évet kapott. Ügyvédek nem szándékoztak megvédeni őket.

Az ítélethirdetést követően, 1957 decemberében elindították őket „gyetszkájá tudovájá kolonyijá”-ba, azaz nevelő-javító intézetekbe, mivel mindannyian kiskorúak voltak. Ilyen intézet nem volt külön politikai foglyoknak, így a köztörvényesek közé kerültek. Milován Sándor a rovnoi megyéhez tartozó dubnoi kolóniába került, ahol kb. 400 ember volt. A szovjet börtönrendszerben nemcsak a börtönőrök voltak rangban, hanem a börtönviselt emberek is. Ők azonban nem vörös csillagot viseltek, hanem fehér csontcsillagot. Milovánnak a kijevei fiúk segítségével, akik gyorsan bekerültek a rangrendszerbe, kitaláltak egy rangot: a „[popup title=„cs/len bibliotecsnoji komiszi” format=„Default click” activate=„click” close text=„A könyvtári bizottság tagja.”]”-t, mivel rengeteget olvasott. A kolónia szabadabb légkörű volt, mint az ungvári börtön. Esténként iskolába járt, sikerült befejeznie a 10. osztályt, napközben pedig dolgoztatták. Először egy-két hétig esztergályos volt, majd egy szabóműhelybe került, ahol betanították.

Másfél év után, 1959-ben szabadult. 1962-ben szerzett diplomát a Munkácsi Kereskedelmi Technikumban, ezt követően több kereskedelmi cégnél dolgozott. 1991-ben hivatalosan is megtörtént a rehabilitációja, az ügyészség semmisenk nyilvánította az 1957-es ítéletét. A későbbiekben a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alelnöke volt, jelenleg tiszteletbeli elnöke. 1992. március 12-én a szövetség III. Közgyűlésén a Magyar Köztársaság megbízott ungvári főkonzulja átnyújtotta számára az 1956-os emlékérmét Göncz Árpád köztársasági elnök nevében. „Kárpátaljai lakos első ízben részesül ilyen megtisztelésben” – írta 1992. március 12-i számában a *Kárpát Igaz Szó* című [popup title=„Iap” format=„Default click” activate=„click” close text=„Kárpát Igaz Szó, 1992. március 12.”].

Forrásválogatásom célja Milován Sándor sorsának és életútja egy szakaszának bemutatása az Ukrajna Állambiztonsági Hivatala Levéltárában őrzött KGB-dokumentumok alapján. Munkám során arra törekedtem, hogy a kiválasztott források segítségével minél árnyaltabban és sokoldalúbban közelítsem meg a témát.

Dokumentumok

1. Határozat Milován Sándor őrizetbe vételéről Ungvár, 1957. június 25.

Jóváhagyva

A Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Kárpátalja Megyei Állambiztonsági Bizottság parancsnoka, Szavcsuk alezredes

A letartóztatást engedélyezte
Kárpátalja megye ügyésze,
Csopej [s.k.] igazságügyi főtanácsadó

Én, a Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Állambiztonsági Bizottság Kárpátalja Megyei Nyomozó Osztálya 4. hivatalának főnyomozója, Nedodajev [s.k.] százados, megvizsgáltam az Állambiztonsági Hivatal anyagait a következő személy bűncselekményeit illetően:

Milován Sándor, apja neve József, 1941. április 12-én született a Kárpátalja megyei Nagyszőlős városban, ahol ma is él, kereskedők gyermeke, a Nagyszőlősi 3. számú Középiskola 9. osztályos tanulója, magyar nemzetiségű, Komszomol-tag, munkanélküli, büntetlen előéletű.

MEGÁLLAPÍTOTTAM,

hogy Milován Sándor 1957. február-március folyamán egy szovjetellenes csoport tagja lett, a tagok számára összehívott gyűléseken is rendszeresen részt vett, ahol szovjetellenes rölapok készítéséről fogadtak el határozatot. A fent nevezett rölapok szövegét személyesen ő állította össze.

A csoport más tagjaival együttműködve elkészítették a kliséket, majd Illés és Kovács segítségével ki is nyomtatták a szovjetellenes röpiratokat, melyeket 1957. március 14-én Nagyszőlősön a kolhozpiacon terjesztettek.

1957. március 14-én Milován és szövetségesei, Illés, Varga és mások kliséket készítettek a rölapok sokszorosítására, amelyeket Nagyszőlős városában a széles néptömegek körében akartak terjeszteni.

Ezenkívül egy hidegfegyvert is rejtetett, egy külföldi márkájú szablyát.

A bűncselekmények elkövetésében Kiss J. tanúvallomása és a fenti bizonyítékok alapján bizonyítást nyert Milován és társainak, Illés I., Varga I., Kovács Z., Dudás I. részvétele.

A fentebb leírtak alapján,

ELRENDELEM

Milován Sándor, született 1941-ben, Nagyszőlős, Vörös Hadsereg utca 34. szám alatti lakos őrizetbe vételét és megmotozását.

A Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Állambiztonsági Bizottság Kárpátalja Megyei Nyomozó Osztálya 4. hivatalának a főnyomozója, Nedodajev[s.k.] százados

Egyetértettek:

A Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Állambiztonsági Bizottság Kárpátalja Megyei Nyomozó Osztálya 4. sz. hivatalának vezetője, Trojak [s.k.] alezredes

A Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Állambiztonsági Bizottság Kárpátalja Megyei Nyomozó Osztályának vezetője, Klimenko [s.k.] alezredes.

Jelzet: UÁHL – Ukrajna Állambiztonsági Hivatala Ungvári Archívuma. Fond 2558. Opisz 1. No. 3385. 2. kötet, 1957. – eredeti, kézzel írt, aláírással.

A kihallgatás 16 órakor vette kezdetét.

Mi, a Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Állambiztonsági Bizottság Kárpátalja Megyei Nyomozó Osztályának a vezetője, Klimenko alezredes és a Nyomozati Osztály 4. sz. hivatalának a főnyomozója, Nedodajev százados tanúként hallgattuk ki:

Milován Sándort, aki 1941. április 12-én született Nagyszőlős városában, Nagyszőlősön él a Vörös Hadsereg utca 34. szám alatt, a Nagyszőlősi 3. számú Magyar Középfiskola 9. osztályos tanulója, magyar nemzetiségű, Komszomol-tag, személyigazolvánnyal nem rendelkezik, munkanélküli, büntetlen előéletű.

A Szovjetunió Büntető törvénykönyve 89. cikke értelmében tájékoztatták a vallomással kapcsolatos felelősségéről. Kérdés: Milyen nyelven beszél, és milyen nyelven kíván vallomást tenni?

Válasz: Én a saját anyanyelvemen, azaz magyarul, valamint oroszul beszélek és gyengén ukránul is. A vallomásomat orosz nyelven fogom tenni.

Kérdés: Mondja el, hogy mit tud a Nagyszőlős városában 1957 márciusa folyamán történt szovjetellenes röplapok terjesztésével kapcsolatban.

Válasz: Az 1957 márciusa folyamán, Nagyszőlősön történt szovjetellenes röplapok terjesztésével kapcsolatban a következőket tudom:

1957 márciusában, pontos dátumra nem emlékszem, elmentem az iskolai kollégiumba. Ott találkoztam a 3. számú Középfiskola 10. osztályos tanulóval, Illés Józseffel, az apja nevét nem tudom, aki körülbelül 17–18 éves lehet. Amikor én haza akartam indulni, akkor ő odajött hozzám. Az udvarban megkérdezte tőlem, hogy van-e nekem az 1848-as magyarországi forradalomról szóló könyvem. Én azt válaszoltam neki, hogy van, erre ő azt kérte, hogy hozzam el neki. Én megkérdeztem tőle, hogy mire neki az 1848-as forradalomról szóló könyv, de Illés azt nem akarta elmondani, mire én kijelentettem, hogy akkor pedig én nem fogom a könyvet elhozni. Ez alatt az idő alatt a kollégiumból kijött a 10. osztályos Dudás István, aki meghallotta a beszélgetésünket, és ő is elkezdte faggatni Illést, hogy mire neki az 1848-as forradalomról szóló könyv. Viszont Illés nem mondta meg, hogy mit akar a könyvvel. Erre én megtagadtam, hogy elhozzam neki az általa kért könyvet, s elindultam kifelé az udvarból. Illés ekkor intett nekem és Dudásnak és elmondta, hogy ő szeretne belőle kivonatot csinálni, s azt röplapok formájában március 15-én a városban terjeszteni. Dudás felhívta Illés figyelmét arra, hogy ezt nem lehet csak úgy megcsinálni, ugyanis a röplapokat valahol ki is kell nyomtatni. Én ajánlottam Illésnek, hogy gondolja át a dolgot, aztán ő Dudással hazament.

A következő napon újra elmentem a kollégiumba, ahol találkoztam Illéssel, Dudással és Kovács Zoltánnal, az ő apai nevét nem tudom, de ő is 17–18 éves lehet és a nagyszőlősi kádárüzemben dolgozott Újhelyi Ferencsel (a családnévét nem tudom, ő az egykori földbirtokos Újhelyi gyereke), aki 17–18 éves és örként dolgozott az útkezelőség irodaházának az építésén, valamint a 3. számú Középfiskola 8. osztályos tanulóval, Seressel, akinek a keresztnévét és apai nevét nem ismerem. Illés és Kovács azonnal elküldte Serest cigarettáért. A jelenlévők között különböző témákról indult meg a beszélgetés, amikor Illés újra a március 15-i röplapok készítését vetette fel. Én az ilyen röplapok készítése ellen álltam ki. Újhelyi támogatott engem és gyorsan el is ment, mert ő sem akart a röplapok készítésében és terjesztésében részt venni. Amikor Újhelyi elment, én mondtam, hogy igaza van. Erre Kovács azt mondta nekem, hogy az ajtó nyitva van és én is elmehetek. Amit azzal toldott meg, hogy „anyuci kicsi fiácskájának” nevezett. Illés és Kovács pedig rám mutatva azt mondták, hogy én vagyok a „*legnagyobb kommunista.*”

Ezt követően Illés és Kovács Dudást kezdték el faggatni, hogy ő részt fog-e venni a röplapok készítésében. Dudás szintén nemet mondott, amire ezek gyávasággal kezdték őt vádolni. Illés és Kovács arra kérték Dudást, hogy kartonból vágja ki a betűket, melyek segítségével majd el tudja készíteni a röplapokat. Legvégül is Dudás belement a betűk elkészítésébe, de a röplapok nyomtatásában és terjesztésében való részvételt továbbra is elutasította.

Amikor Dudás elvállalta a betűk készítését, akkor Illés és Kovács engem próbált rávenni a röplapok elkészítésére. Én erre azt válaszoltam, hogy én a szovjet hatalom ellen semmit nem fogok írni. Ezt követően megbeszéltük, hogy mit fogunk a röplapokra írni. Én azt javasoltam, hogy írjuk rá a magyarok autonómia iránti igényét. Kovács azt ajánlotta, hogy kerüljön rá a földek visszaadása a parasztagárdák számára. Illés nem értett ezzel egyet, és azt mondta, hogy a földesuraktól a földet nem lehet csak úgy elvenni. Úgy határoztunk, hogy a röplapokra a kolhozföldek egykori tulajdonosainak való visszaadás-igénye fog felkerülni.

Három nap múlva otthon megfogalmaztam a röplapot, mely nagyjából a következőket tartalmazta: „*Magyarok, köszöntjük Önöket a március 15-i ünnep alkalmával. Követeljük a magyarok autonómiáját és a kisbirtokosok tulajdonában álló földek visszaadását.*”

A szöveget átadtam Dudásnak, aki másnap az én jelenlétemben az utcán, az iskolával szemben megmutatta azt Illésnek. Illés nem volt megelégedve a röplap tartalmával, ezért meg akarta azt semmisíteni, de Dudás ezt nem engedte meg neki és elvette tőle.

Este Dudással moziba mentem, s a vetítést követően újra találkoztunk Illéssel. Dudás elmondta, hogy ő már az összes betűt elkészítette a röplapok kinyomtatásához, melyeket már haza is vitt. Ezt követően Dudás az októberi ünnepkor az iskolai táblára kitévő röplapokról kezdett el beszélni, arról, hogy azt most is fel lehetne használni. Illés nevetett és elmondta, hogy az 1956. novemberi röplapokat ő készítette a 10. osztályos Varga Jánossal, az apai nevét nem tudom, de olyan 18 év körüli lehet, s az éjszaka folyamán együtt tűzték ki az iskolai táblára.

A következő napon, amennyire emlékszem, március 13-án az ebédet követően, otthon látogatót meg engem Illés és Varga. Vargánál voltak a Dudás által a röplapok készítéséhez kivágott betűk is. Elmondták, hogy hamarosan Dudás is hozzánk fog jönni. Mi nekiláttunk egy nem túl nagy tábla készítésének, amelyre a betűket készültünk felragasztani; én lefűrészeltem, Varga megfaragta, Illés ragacssal kente meg és begumizta, majd Varga szépen felragasztotta rá a betűket. Illés és Varga érkezése után olyan 20 perccel jött meg Dudás, aki kihívott engem az udvarra és azt mondta, hogy nem kellene a röplapokat elkészíteni, mert emiatt nekünk kellemetlenségünk lesz. Ezután visszatértünk a házba, s én szóltam Vargának és Dudásnak, hogy abba kell hagyni a klisé készítését, mert a kapott betűk nem jók, és ezekkel a röplapok nem készíthetők el. Ekkor Illés és Varga összeszedték a betűket és az elkészült táblát, illetve a gumiragacsot (más ragacssal nem volt otthon) és elmentek. Hogy hová mentek, azt nem tudom. Dudás még egy fél órát velem maradt, s elítélte a röplap készítésének a gondolatát.

A következő napon, azaz 1957. március 14-én az iskolába menet hallottam, hogy a Nagyszőlősi Kolhozpiacon valamilyen röplapot tűzték ki. A nagyszünetben találkoztam Illéssel és kértem, hogy távolítsa el a röplapot a piacról. Illés elmondta nekem és a közben oda érkező Dudásnak, hogy ő és Varga, amikor távoztak tőlünk (március 13-án), visszamentek a kollégiumba, ettek, s aztán elmentek Kovácshoz a kádárüzembe, hogy anyagokat szerezzenek be a röplapok elkészítéséhez. Az üzemben hárman, Illés, Varga és Kovács elkészítették a klisé és kinyomtattak nyolc röplapot. 14-én éjszaka, moszkvai idő szerint 4 órakor, Illés és Kovács kifüggesztették azokat a Kolhozpiacon, melyhez a kalapácsot és a szegeket az üzemből vitték el. Hogy bejussanak a piacra, átmásztak a kerítésen, és 6–8 szeg segítségével a lapokat kifüggesztették a falakon, egy lapot pedig a WC falára tettek ki.

Én megkérdeztem Illéstől, hogy mit írt a röplapokra. Ő azt mondta, hogy a röplapokra az a szöveg került, amit én állítottam össze, és átadtam Dudásnak.

Közben Illés elmondta azt is, hogy a röplapok kifüggesztésében Varga nem vett részt.

Még ezen a napon, az ebédet követően találkoztam Kovácssal is, aki a kérdésemre elmondta, hogy nyolc röplapot nyomtattak ki, közülük négyet a piacon ki is függesztettek. A röplapok az én szövegemmel készültek, bár Illés néhol saját magától beleírt a szövegbe.

Kovács elégedetlenségét fejezte ki amiatt, hogy Illés nekem és Dudásnak is elmondta a röplapok készítésének és kitévésének a történetét.

1957. március 14-én este 6 óra körül az iskolai könyvtárban találkoztam Dudással, és elmentünk a városba sétálni. A Sztálin utcában találkoztunk Illéssel és Kovácssal, akik azt javasolták, hogy menjünk a kollégiumba. A kollégiumban ott találtuk Vargát is. Dudás ekkor minket a következő címmel illetett: „*Ime, összegyűlt a négy bandita*” (magát ő nem számította a röplap készítői közé). Erre Varga megjegyezte „*mi nem ötven vagyunk?*” Erre Illés szemrehányóan nézett rá, mire ő elhallgatott.

Ezt követően Illés és Kovács azt ajánlotta nekünk, hogy készíteni kellene 100–200 röplapot és azt az egész városban szétterjeszteni. Hogy ki volt ennek az ötletnek a kitervelője, azt már nem tudom. Megbeszéltük, hogy a röplapokat előre el kell készíteni.

Illés és Kovács azt kérte Dudástól, hogy még nagyobb mennyiségben készítsen betűket. Dudás előbb nemet mondott, de később elvállalta, hogy kivág 80 vagy 150 darabot (pontosan nem tudom), így másoknak is kellett vállalniuk a betűk kivágását. Illés és Kovács azt tervezte, hogy a kinyomtatásra kerülő röplapok ugyanazt a szöveget fogják tartalmazni, melyet a piacon már kitévőket is tartalmaznak. Dudás új, kevesebb szóból álló szöveg megírását javasolta, mivel így kevesebb mennyiségű betűre lenne szükség. Illés és Kovács nem akart a szövegen változtatni, mondván, hogy az így is elég rövid.

A régi, általam megírt szöveg Dudásnál volt, aki vissza akarta azt nekem adni, hogy én tépjem azt össze. Erre én azt mondtam, hogy azt én nem tudom összetépni, ekkor Dudás magához vette a szöveget.

1957. március 16-án az iskolai szünetben Dudás elmondta nekem, hogy nagy mennyiségű betűt rajzolt meg, de azokat nem vágta ki, hanem átadta Vargának.

Március 14-én, amikor mi eljöttünk a kollégiumból, én haza mentem, de egy félóra vagy egy óra múlva Illés és Varga jött el hozzám. Ők megmutatták nekem a Dudás által megrajzolt betűket és Varga megkért, hogy hadd csinálják meg azokat nálunk. Illés és Varga így nálunk látott neki a betűk kivágásának, de én javasoltam nekik, hogy hagyják abba és menjenek el, mert hamarosan haza kell jönnie az édesanyámnak, aki így megtudná a tervünket. Erre Illés azt javasolta, hogy elmennek, de menjek én is velük és segítek a klisék elkészítésében. Erre én nemet mondtam, Illés mondta, hogy van hely, ahol meg tudják majd csinálni a betűket, és van, aki segít is majd nekik ebben, és elmentek.

Az Illés és Varga által tervezett új röplapok terjesztése végett elmentem Dudáshoz, aki elmondta, hogy ők, mármint Illés és Varga, elmentek valahová a kliséket elkészíteni. Dudás azt mondta, hogy ilyen mennyiségű betűt (ő azt mondta, hogy több mint 100 darab van) ők nem tudják majd gyorsan kivágni. Ezért én és Dudás elmentünk megkeresni Illést és Vargát. A kollégiumban megmutatták nekünk azt a házat, ahová ők mentek. A ház a kollégium közelében volt, de címét és azt, hogy ki lakik ott, én nem tudom. Bementem a házba, miközben Dudás az utcán maradt. Bekopogtam az ajtón, melyet egy 50 év körüli alacsony, testes nő nyitott ki, s magyar nyelven szólt hozzám. Kértem, engedje meg, hogy bemenjek Illéshez és Vargához. Ő nem akart beengedni. Mire én mondtam, hogy nekem mindenképp beszélnem kell velük, erre ő odahívta Vargát. Varga kijött, s aztán engem is behívott a házba. A szobában mindenütt a kivágott betűk voltak. Én mondtam Illésnek és Vargának, hogy ennyi idő alatt ők egyedül nem vághattak ki ennyi betűt, ugyanis körülbelül másfél óra telhetett el azóta, hogy tőlünk eljöttek.

Befejeztük az utolsó klisé elkészítését is. Ezután én és Varga papírba csomagoltuk az elkészült kliséket, ezalatt Illés összeszedte a megmaradt kartondarabokat és a többi szemetet, s a munka végeztével azokat a kályhába dobta. Nekem ideadták a becsomagolt kliséket, Varga eldugta a ragacstól és a bélyegzőt, s elmentünk a kádárüzembe. Az utcán találkoztunk Dudással, aki engem várt. Illés felajánlotta Dudásnak, hogy jöjjön velünk a kádárüzembe, de ő erre nemet mondott, mondván, hogy ő a lányoknak akar segíteni a műszaki rajzok elkészítésében. Erre én mondtam neki, hogy Illés és Varga már mindent elkészített a röplapok kinyomtatásához. Őt nem érdekelte, de amikor megmutattam a csomagot, akkor azt mondta, hogy én menjek Illéssel és Vargával, s később majd ő is utánunk fog jönni a kádárüzembe.

A kádárüzembe este 10 óra körül érkezünk meg, s ott már várt minket Kovács.

Beengedett minket, s aztán becsukta az ajtót. Mi előszedtuk a röplapok nyomtatásához hozott eszközöket, viszont a nagy igyekezet közepette elfelejtettünk festéket vinni. Illés, Varga és Kovács engem küldött el, hogy próbáljak meg valahonnan festéket szerezni. Én egyből Dudáshoz mentem, aki a lányok kollégiumában volt, és elmondtam neki, hogy minden készen áll a röplapok kinyomtatásához, csak nincs festék, s hogy engem ezért küldtek el. Dudás azt ajánlotta nekem, hogy akadályozzam meg a röplapok sokszorosítását. Azt kérte tőlem, hogy ha visszatérek a kádárüzembe, igyekezzek a kliséket a tűzbe vetni. Én erre nem adtam egyértelmű választ. Mondtam, hogy visszamegyek és elmondom Illésnek, Vargának és Kovácsnak, hogy ő mit ajánlott. Dudás megpróbálta visszatartani az állambiztonsági szerveket, akik ekkor már mindent tudtak, hogy érkezünk meg az elkészült kliséket megsemmisíteni.

Amikor én visszatértem a kádárüzembe, elmondtam, hogy Dudás azt javasolta, semmisítsünk meg minden olyan eszközt, mely a röplapok készítéséhez szükséges, de ezt Illés, Varga és Kovács is megtagadta. Varga a ruhájába rejtette el a kliséket és a bélyegzőpárnát, Illés elvette a ragacstól és elmentünk a kádárüzemből. Én egyből haza mentem. A többiek az üzem közelében maradtak, később Illés a mozi irányába ment, bár ő a kollégiumban lakott, ami épp az ellenkező irányban volt. Hogy Varga hová ment, azt nem láttam.

Körülbelül három nap múlva Varga elmondta nekem, hogy 87 klisést sikerült elkészíteniük.

Azt viszont nem tudom, hogy a bélyegzőpárnát és a ragacstól hová tették.

A Nagyszőlősen készült és terjesztett röplapokkal kapcsolatban az elmondottakon kívül én mást nem tudok.

Kérdés: Ki és hol szerezte be a röplapok nyomtatásához szükséges papírokat?

Válasz: Első alkalommal Varga a saját rajzfüzetéből tépte ki a lapokat. Ezt ő nekem saját maga mondta el 1957. március 13-án.

A következő alkalommal a nyomtatáshoz szükséges papírokat a 4. és 5. osztályos tanulók rajzfüzetiből kitépett lapok szolgáltatták. Ezt nekem Dudás mondta el, de hogy kik lopták el az iskolából a papírokat, azt nem tudom.

Kérdés: Milyen anyagokból készültek a klisé betűi?

Válasz: A klisé betűi vastag, világosbarna színű kartonból készültek, melyet én és Varga az iskolába vittünk Illésnek, aki átadta azt Dudásnak. Dudás a kartont átvéve azt vette észre, hogy ez a karton az, amellyel a fizika és kémia szertár kitört ablaka volt beragasztva.

A kihallgatás félbe maradt 1957. 06. 24-én 22 órakor.

A jegyzőkönyv az általam elmondottakat tartalmazza, én azt átolvastam:

Milován Sándor [s.k.]

A kihallgatást végezte:

A Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Állambiztonsági Bizottság Kárpátalja Megyei Nyomozó Osztályának vezetője, Klímenko [s.k.] alezredes

A Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Állambiztonsági Bizottság Kárpátalja Megyei Nyomozó Osztálya 4. sz. hivatalának a főnyomozója, Nedodajev [s.k.] százados

A kihallgatáson jelen volt Kárpátalja megye főügyésze, Szagun [s.k.]

Jelzet: UÁHL. Fond 2558. Opisz 1. No. 3385. 2. kötet, 1957. – eredeti, kézzel írt, aláírással.

3.
Milován Sándor kihallgatási jegyzőkönyve
Nagyszőlős, 1957. június 25.

A kihallgatás 9 óra 45 perckor kezdődött.
A kihallgatás 16 óra 30 perckor ért véget.

A Szovjetunió Büntető törvénykönyve 89. cikke értelmében tájékoztatták a vallomással kapcsolatos felelősségéről.

Kérdés: Az 1957. június 24-i kihallgatás során Ön azt vallotta, hogy 1957. március 14-én Illés és Varga a szovjetellenes szórólapok nyomtatásához szükséges kliséket készítette el az iskolai leánykollégiummal szembeni lakásban, ahol Ön e tevékenységük közben találta meg őket. Ön akkor már azt is elmondta, hogy

Illésnek és Vargának más személyek is segíthettek a klisék elkészítésében. Konkrétan kinek a tulajdonát képezte az a lakás, ahol Önnek az említett asszony nyitott ajtót, és ki segített Illésnek és Vargának a klisék elkészítésében?

Válasz: 1957. március 14-én este, amikor én és Dudás elindultunk megkeresni Illést és Vargát, akik a klisék elkészítése miatt egy általunk ismeretlen helyre mentek, a kollégiumban találkoztunk a 3. számú Középiskola 8. osztályos tanulóival, Seressel, aki 15–16 éves lehet, de a keresztnévét és az apai nevét nem tudom. Amikor megkérdeztük Serest, hogy nem látta-e Illést és Vargát, akkor ő a kollégiummal szemben álló házra mutatott és azt mondta, hogy ők bizonyosan ott tartózkodnak. Mostanra már a ház címe is eszembe jutott: Sevcsenko út 24.

A nőt, aki nekem ajtót nyitott, nem ismerem, de gondolom, hogy ő lehetett a gazdasszony. A külsejét már a 24-i kihallgatás során leírtam. Alaposan nem tudtam szemügyre venni, ugyanis akkor már sötét volt, s ezért most már fel sem ismerném. Azt, hogy ki segített Illésnek és Vargának a klisék elkészítésében, nem tudom, ugyanis azon az estén rajtuk kívül senki mást nem láttam a házban.

Június 24-én este a kihallgatás után egy cellába kerültem Vargával, aki az itt folytatott beszélgetésünk során elmondta nekem, hogy a ház, ahol a kliséket készítették el, valamiféle Paládié. A betűk kivágásában és a klisék elkészítésében a 3. számú Középiskola két tanulója segített nekik, akik ebben a házban éltek. E lányok nevét Varga nem mondta meg, s én pedig nem ismerem őket.

Varga a cellában mindent elmondott, de a lakásról és a lányokról nem beszélt. Viszont nekem eszembe jutott, hogy Varga az egyik lánnyal barátkozott. Az iskolában sokat láttam őket együtt, de az arcára nem emlékszem, a nevét pedig nem tudom. Ő a 10. osztályban tanult.

Kérdés: Ki volt a szovjetellenes rölapok készítésének és kifüggesztésének a vezetője, illetve Ön milyen szerepet töltött be?

Válasz: A mi csoportunk 1957 februárjának a vége felé szerveződött meg. Akkor még nem volt kitűzött célunk a rölapok készítése és kifüggesztése, azt sem tudtuk pontosan, hogy mivel is fogunk majd foglalkozni. A csoport a következőképpen nézett ki:

Február végén a kollégiumban gyűltünk össze – Illés József, Kovács Zoltán, Dudás István, Újhelyi (Závdun) Ferenc, Seres (a keresztnévét nem tudom) és én. Először, Seres kivételével, az udvarban találkoztunk, ahol Kovács és Újhelyi elmondta, hogy ellenségeik vannak, akik meg akarják őket verni. Ezt követően mi mindannyian bementünk a kollégiumba, ahová már Seres is megérkezett, s kártyázni kezdtünk. Kis idő elteltével Serest, mivel ő volt a legfiatalabb, elküldték cigarettáért, s ettől kezdve ő nem vett részt a beszélgetésben.

Seres távozását követően valaki (hogy pontosan ki, azt nem tudom, de vagy Illés vagy Kovács) a jelenlévők közül azt javasolta, hogy Újhelyi mondja el, hogyan vett részt a 3. számú Középiskolából történő fegyverrablásban. (Nagyjából két évvel ezelőtt a 3. számú Középiskolából elloptak egy automatát és két karabélyt. A lopás miatt a nagyszülősi illetőségű Csoszín Pétert és Baloghót, akinek a keresztnévét nem tudom, elítélték, de Újhelyit szabadon bocsájtották). Újhelyi elmondta az ezzel kapcsolatos történetét.

Még akkor, amikor az udvaron voltunk, Kovács és Illés elmondta, hogy ellenségeik vannak, mi, a jelenlévők úgy határoztunk, hogy emiatt mindenképp szükséges egy csoportot létrehozni. Arra azonban már nem emlékszem, hogy elsőként ki javasolta ezt. Újhelyi elbeszélését követően Kovács azt javasolta, hogy mi, akik itt összegyűltünk, válasszunk vezetőt. Én és Dudás azt mondtuk, hogy nem szükséges vezetőt választani, ugyanis amit mi fogunk csinálni, azt fogja csinálni a vezető is. Végül is sorsolást tartottunk, ami alapján a vezető Kovács, a helyettese pedig Illés lett.

A sorsolás után megjött Seres és a 10. osztályos Kusinka, valamint két másik, általam nem ismert tanuló is. Ekkor újra játszani kezdtünk, s így ők nem sejtették, hogy mi korábban vezetőt választottunk a csoport élére. Ezt követően Kovács azt javasolta, hogy a csoport összes tagja tegyen esküt arra vonatkozóan, hogy a csoport dolgairól a kívülállókknak nem fogunk beszélni. Azonban voltak olyan tagok, akik ezt nem akarták megtenni. Kovács már az udvaron is mondta, hogy a csoport szervezéséről mi senkinek sem fogunk majd beszélni. Ő azt ajánlotta az összes jelenlévőnek, hogy másnap és az azt követő napon is este 10-re menjenek a kádárüzembe. Én, Dudás és Újhelyi mondtuk, hogy a megnevezett időpont nekünk nem felel meg. Erre Kovács azt felelte: „*ha neked ez az első lépésed, akkor miért kezdted el egyáltalán?*” és Illéshez fordult azt kérdezve, „*nem így van?*” Illés erre azt mondta: „*Igy van.*”

Kérdés: Milyen célokat tűzött ki maga elé az Önök csoportja a február végi megalakulásakor?

Válasz: Amikor február elején megválasztottuk a csoport vezetőit, akkor még nem beszéltük meg konkrétan, hogy mivel is fog majd a csoport foglalkozni. Én személyesen azért csatlakoztam a csoporthoz, mert korábban már többször is meg akart verni Kiss József és Nagy Tibor, a 3. számú Középiskola diákja, illetve az iskola egykori diákja, Imre Miklós. Kovács ekkor azt mondta, hogy a csoport feladata a tagok védelme legyen.

Kérdés: Mikor és ki javasolta először a csoport tagjai közül, hogy nyomtassanak és függeszsenek ki szovjetellenes rölapokat?

Válasz: A rölapok készítésének és kifüggesztésének az ötletét először Illés vetette fel 1957 márciusának az elején, amint arról én az előző kihallgatáson már beszámoltam.

Kérdés: Pontosítsa, hogy mikor került kapcsolatba az Önök csoportja a szovjetellenességgel.

Válasz: 1957 februárjában, amikor megalakult a csoportunk, s még nem viselt szovjetellenes jegyeket, a tagok a következők voltak: Illés József, Kovács Zoltán, Dudás István, Újhelyi (Závdun) Ferenc és én. Később, amikor Illés javaslatára a csoport a rölapok készítésével és kifüggesztésével kezdett el foglalkozni, Újhelyi kilépett a csoportból, s a helyére Varga Iván lépett, aki aktív részt vállalt a rölapokhoz szükséges anyagok beszerzésében, a klisék elkészítésében, valamint a sokszorosításban és a kifüggesztésben is.

Kérdés: Újhelyi mennyire volt informált azzal kapcsolatban, hogy az Önök csoportja szovjetellenes rölapok készítésén és kifüggesztésén dolgozik?

Válasz: Amint azt már a június 24-i kihallgatáson is elmondtam, 1957 márciusában mi, a csoport tagjai, köztük Újhelyi is, a kollégiumban gyűltünk össze, ahol Illés felvetette, hogy jó lenne március 15-ére rölapokat készíteni. Én mondtam Illésnek, hogy ilyen dolgokkal nem jó foglalkozni. Újhelyi is velem értett egyet. Később Újhelyi azt mondta, hogy neki dolga van, és elment a kollégiumból, de megígérte, hogy a következő alkalomkor majd találkozunk. Ezután én néhányszor találkoztam vele, de a csoport tevékenységéről nem beszéltünk. Úgy gondolom, hogy Újhelyi a csoport által készített rölapokról és azok kifüggesztéséről semmit sem tudott. Azt megelőzően, hogy a rölapok a Nagyszülősi Kolhozpiacon kifüggesztésre kerültek volna, én a nagyszülősi mozi környékén találkoztam Kovács Zoltánnal, aki elmondta nekem, hogy Újhelyi találkozni szeretett volna vele.

Kérdés: Mondja el, hogyan lettek felosztva a feladatok a szovjetellenes csoport tagjai között.

Válasz: 1957 februárjában a csoport vezetőjévé választottuk Kovácsot, a helyettesévé pedig Illést. Ezt követően a csoport általában azt csinálta, amit Kovács és Illés utasításba adott. Amikor március elején a kollégiumban összegyűltünk a rölapok készítését megbeszélni, Illés és Kovács azt a feladatot adta Dudásnak, hogy kartonból készítse el a klisékhez szükséges betűket, én a rölap szövegének az összeállítását kaptam feladatul, amelyet meg is csináltam. Varga ezen a megbeszélésen más elfoglaltsága miatt nem vett részt, de később segített a rölapok kinyomtatásához szükséges klisék elkészítésében.

Kérdés: Milyen nevet viselt az Önök csoportja?

Válasz: A csoportnak nem adtunk semmilyen nevet. Erre vonatkozó javaslat a csoport tagjai közül senkinek sem volt.

Kérdés: Az Önök csoportjának volt-e fegyverek beszerzésére irányuló célkitűzése?

Válasz: Nem tudok arról, hogy a csoportunk tagjait képező diákok közül február vagy március hónap folyamán bárki is felvetette volna a fegyverek beszerzését. Bár én a csoport különálló tagjaival folytattam beszélgetéseket a fegyverekről.

Ez év tavaszán, pontosan nem tudom, hogy mikor, de az biztos, hogy a rölapok márciusi kitézését követően Dudás István testvére, Dudás Miklós adott nekem egy dob nélküli, hibás revolvert. Körülbelül egy hét múlva Nagyszülősiön a bank környékén találkoztam Kovácssal, akinek meséltem a revolverről. Kovács erre nagyjából a következőket mondta nekem: „*Mi a te pisztolyod? A rendőrségen van egy szekrény, ahol az összes pisztolyt tartják.*” Én megkérdeztem tőle, hogy honnan tud ő erről, Kovács erre elmondta, hogy van egy barátja, s az mondta el, hogy hol vannak a rendőrség fegyverei. Arról viszont ő sem beszélt, hogy a rendőrségről akarna fegyvereket szerezni a csoport számára. A következő beszélgetés május hónapban volt, amikor Újhelyi hazatért a keleti megyékből, ahová dolgozni ment. Este olyan 8 óra körül a mozinál gyűltünk össze én, Kovács, Újhelyi és egy 1941-es születésű fiatalember, akinek nem tudom a nevét, de úgy tűnt, hogy ő Kovács barátja lehet. Valószínű, hogy Kovács és Újhelyi korábban már beszéltek arról, hogy Újhelyi pisztolyt akar venni, ugyanis a mozi mellett állva Kovács intett az ismerősének és azt mondta, hogy Újhelyi pisztolyt szeretne venni, illetve hogy ez a fiatalember tud neki eladni. A fiatalember erre azt válaszolta, hogy korábban kellett volna neki erről szólni, ugyanis pisztolya már nincs.

Nem sokkal a mozi környéki esti találkozónkat követően én a városban, hogy pontosan hol, arra már nem emlékszem, találkoztam Újhelyivel, aki mondta, hogy menjek vele eladni az általa a keleti megyéből hozott nadrágokat, ugyanis neki szüksége van a pénzre, mert egy pisztolyt akar beszerezni.

Ezenkívül a csoport tagjai körében a fegyverek beszerzésével kapcsolatban nem esett szó.

Kérdés: Az Öntől a házkutatás során elvett szablyát és a működésképtelen revolvert Ön a szovjetellenes csoport számára vásárolta?

Válasz: A tőlem elkobzott fegyvereket nem a csoportnak szántam. A szablyát az előző év végén vásároltam a 3. számú Középiszkola 7. osztályos tanulójától, Szelestől, a keresztnévét és az apai nevét nem tudom, 20 rubelért. Akartam tőle még egy disznóölő kést is venni.

A Dudás Miklóstól kapott revolvert én egyből hazavitettem. Használni nem akartam, mert láttam rajta, hogy azt már amúgy sem lehet megcsinálni. A csoport tagjainak való átadását nem terveztem.

Kérdés: Ha nem akarta átadni a revolvert a szovjetellenes csoportnak, akkor miért mondta el a csoport vezetőjének, Kovácsnak, hogy Ön kapott egy ilyen fegyvert?

Válasz: Én nem akartam átadni a fegyvert a csoport tagjainak, Kovácsnak is mindenféle cél nélkül beszéltem róla. Kovács kérte, hogy mutassam meg neki a revolvert. A revolver a zsebemben volt és meg is mutattam neki. Kovács megnézte a fegyvert, s aztán szó nélkül vissza is adta nekem.

Kérdés: A szovjetellenes csoport tagjai közül Önön kívül másnak volt még fegyvere?

Válasz: Amennyire tudom, a csoport tagjai közül rajtam kívül más nem birtokolt fegyvert.

A jegyzőkönyv az általam elmondottakat tartalmazza.

Milován Sándor [s.k.]

A kihallgatást végezte a Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Állambiztonsági Bizottság Kárpátalja Megyei Nyomozó Osztálya 4. hivatalának a főnyomozója, Nedodajev [s.k.] százados

Jelzet: UÁHL. Fond 2558. Opisz 1. No. 3385. 2. kötet, 1957. – eredeti, kézzel írt, aláírással.

4.

Milován Sándor kihallgatási jegyzőkönyve Ungvár, 1957. július 1.

Én, a Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Kárpátalja Megyei KGB Nyomozó Osztályának a nyomozója, Martin [s.k.] alhadnagy, a mai napon vádlottként kihallgattam Milován Sándort.

A kihallgatás 11 óra 10 perckor vette kezdetét.

Kérdés: Az előző, 1957. június 24-i kihallgatás során Ön azt vallotta, hogy március hónapban a Varga és az Illés nevű barátai segítségével röplapokat készítettek, melyeket aztán Nagyszőlős városában függesztettek ki.

Pontosítsa, hogy mikor és kik által került Ön kapcsolatba a röplapok készítésének és kifüggesztésének az ötletével.

Válasz: Én a Nagyszőlősi 3. számú Magyar Tannyelvű Középiszkola 9/B. osztályos tanulójaként gyakran találkoztam Illés Józseffel, Varga Ivánnal, Seressel, az ő keresztnévét nem tudom, Lakatos Rudolfal és másokkal is. Velük gyakran együtt is kártyáztunk. 1957. március elején, ahogy rendszeresen szoktam, a kollégiumba mentem, ott a 10. osztályos Dudás István, Székely Miklós és Sérés, akinek a keresztnévét nem tudom, már kártyáztak. A szobában tartózkodott még Illés is. Én nem játszottam, ugyanis engem már nem vettek be. Én a szobában állodogáltam és haza akartam menni. Később, ahogy lementem a kollégium udvarára, Illés odalépett hozzám és azt kérdezte, hogy van-e nekem az 1848-as forradalomról szóló könyvem. Rajtunk kívül más nem volt az udvaron. Én erre azt válaszoltam, hogy van nekem ilyen könyvem, de minek az neki. Illés azt mondta, hogy csupán el szeretné olvasni. Én mondtam neki, hogy ő esetleg azokat a könyveket szokta elolvasni, amelyek az iskolában kötelezően fel van adva. És ha nem mondja meg nekem, hogy mit akar a könyvvel, akkor én nem fogom azt neki odaadni. Ekkor a kollégiumból kijött Dudás is, aki egyből odajött hozzám, s ahogy meghallotta, hogy miről folyik a beszéd, ő is faggatni kezdte Illést, hogy mire kell neki a magyarországi forradalomról szóló könyv. Erre Illés nevetni kezdett és azt válaszolta, hogy szeretne belőle néhány idézetet kiírni. Én is és Dudás is arról kérdeztük, hogy mit akar ő a kiírt idézetekkel kezdeni, de ő azt válaszolta, hogy az már nem a mi dolgunk. Erre én azt válaszoltam neki, hogy akkor viszont nem fogja megkapni tőlem a könyvet. Ennek a hatására Illés elmondta, hogy a könyvből szeretne kiírni szöveget a március 15-i ünnepek idejére Nagyszőlős városában kitűzni tervezett röplapok elkészítéséhez. Ekkor én és Dudás azt kérdeztük tőle, hogyan tervezi a röplapok elkészítését. Ő elmondta, hogy a Nagyszőlős városban kifüggeszteni szánt röplapok elkészítését papírlapokra tervezi. Ezt követően pedig felajánlotta nekem és Dudásnak, hogy mi is vegyünk részt a röplapok készítésében és a városban való kifüggesztésükben. Dudás megkérdezte tőle, hogy hány ilyen röplapot szeretne készíteni. Illés erre azt válaszolta, hogy több mint százat. Ezzel kapcsolatban Dudás azt mondta, hogy ekkora mennyiséget kézzel nem lehet gyorsan elkészíteni, más lenne, ha lenne hozzá gép. Én azt mondtam, hogy gép nélkül is meg lehet csinálni, ha kartonból kivágjuk a megfelelő betűket és azok segítségével készíjtjük el a nyomtatokat. Illés igazat adott nekem, s azt mondta, hogy a megfelelő betűk kivágása révén valóban gyorsan el lehet készíteni a szórólapokat.

Kérdés: Vagyis Ön és Dudás elfogadta Illés felkérését a március 15-i ünnepek idején a Nagyszőlős városában kitűzni tervezett röplapok elkészítésében való részvételre, és ezzel egyidejűleg azt javasolták, hogy kartonból kivágott betűk segítségével készítsék el azokat?

Válasz: Igen. Én és Dudás beleegyeztünk a március 15-i ünnepek idején a Nagyszőlős városában kitűzni tervezett szórólapok készítésében való részvételbe, de konkrétan nem beszéltük azt meg, hogy mikor fogjuk a szórólapokat megcsinálni.

Kérdés: Milyen tartalmat terveztek elhelyezni az elkészülő és kifüggesztésre kerülő röplapokra?

Válasz: A röplapok tartalmát ekkor még nem határoztuk meg.

Kérdés: Folytassa tovább az elbeszélést.

Válasz: Az előbb már említett beszélgetésünk után olyan három nappal én újra elmentem a kollégiumba, azt viszont még meg szeretném említeni, hogy útközben találkoztam Dudás Istvánnal, s vele együtt mentünk a kollégiumba. A kollégiumban már ott volt Illés, Újhelyi és Kovács is. Ők épp kártyáztak. Amikor én és Dudás megérkeztünk, abbahagyták a játékot, és a legfiatalabb embert, vagyis Serest elküldték a városba, hogy hozzon cigarettát. Mi beszélgetni kezdtünk, előbb a lányokról, aztán pedig a politikáról és a magyarországi eseményekről, hogy konkrétan mit is beszéltünk ezzel kapcsolatban, arra már nem emlékszem.

Illés azt kérdezte, hogy nekünk nem kellene-e valamit csinálnunk a március 15-i ünnepek tiszteletére, s azzal az ajánlattal állt elő, hogy rölapokat kellene készíteni és kifüggeszteni a városban. Nem tudom miért, de Újhelyi, aki szintén velünk volt, ekkor azt mondta, hogy neki haza kell mennie, és el is ment. Újhelyi távozását követően elkezdtek megbeszélni a rölapok készítésének és kifüggesztésének a tervét, azt, hogy miként is kellene ezt az egészet megcsinálni. Illés azt mondta, hogy az elkészült rölapokat nem kell az egész városban szétoszorni, hanem célszerűbb lenne azokat a város jól látható falaira és kerítéseire kiragasztani. Én javasoltam, hogy Dudás a műszaki rajzban 10-es betűnek nevezett méretben készítse el a betűk rajzát, melyet aztán kartonból kivágunk, s ezek segítségével elkészítjük a szórólapokat. Az ötletet minden jelenlévő támogatta, ugyanis tudtuk, hogy Dudás nagyon jó az iskolai műszaki rajzok készítésében.

Ezt követően a rölapok tartalmáról kezdtek el beszélgetni. A rölapok tartalmának az elkészítését rám bízta, tudva, hogy nekem ez az iskolában is elég jól megy. A felkérés követően én kérdeztem a többieket, hogy konkrétan milyen tartalmat is írjak. Erre a jelenlévők azt válaszolták, ahogyan megírom, úgy lesz. Én már ekkor szóltam nekik, hogy a szovjet hatalom ellen én nem vagyok hajlandó semmit sem leírni. Erre ők újra azt mondták, hogy a rölapok tartalmának a meghatározása az én feladatomban. A rölapok elkészítésével kapcsolatos többi feladatot Kovács és Illés vállalta el. Ekkor érkezett meg Seres a cigarettákkal, és mi abbahagytuk a témáról való beszélgetést és gyorsan elmentünk a kollégiumból. Én Dudással és Illéssel együtt a városba mentem. Útközben Dudás azt mondta, jó lenne tudni, hogy ki ragasztott szovjetellenes rölapot az iskolánkra az októberi ünnepek idején. Erre Illés nevetni kezdett, s azt mondta, hogy az októberi ünnepek idején az iskolában kiragasztott szovjetellenes rölapokat ő csinálta. Én nyomban megkérdeztem tőle, hogy egyedül csinálta-e ezeket. Illés azt válaszolta, hogy nem egyedül csinálta, hanem Varga Ivánnal, az iskolánk 10. osztályos tanulóival. A beszélgetést követően hazamentünk. Másnap moziba mentem, s útközben találkoztam Kovács Zoltánnal. Arról érdeklődtem nála, hogy tudja-e, ki csinálta az iskolánkra az októberi ünnepek idején kitűzött szovjetellenes szórólapokat. Kovács erre egyértelműen azt válaszolta, hogy tudja, Illés csinálta, de azt nem mondta el nekem, hogy honnan tudja, és mást sem volt hajlandó ezzel kapcsolatban elmondani.

A Kovácssal való találkozásom után két nappal újra a kollégiumba mentem. A kollégiumban ott volt Dudás, Varga, Illés és még más diákok is. Amikor megérkeztem a kollégiumba, Dudás azt javasolta, hogy át kellene mennünk a lányokhoz, azt mondta, hogy én, Varga és Illés menjünk vele. Mi ezzel eljöttünk a kollégiumból. Tudván, hogy Varga Illéssel együtt függesztette ki októberben a szovjetellenes rölapokat az iskolában, én megkérdeztem Illést, hogy miért kell Vargát is bevonnai a munkánkba, főleg úgy, hogy ő nem is vett részt a rölapokkal kapcsolatos megbeszéléseken. Illés megbökött a könyökével és azt mondta: „*Ez rossz ember!*” Én egyből megértettem, hogy Varga csatlakozik a tevékenységünkhöz, és részt fog venni a rölapok készítésében és terjesztésében.

Dudás azt mondta, hogy a betűk készítéséhez szükséges lenne kartont beszerezni, s egyből meg is jegyezte, hogy tudja, a 3. sz. Középsiskola fizika szertárának be van törve az ablaka, s az üveg helyére karton van téve, amely megfelelő lenne a betűk elkészítésére. Én azt javasoltam, hogy menjünk az iskolába és hozzuk el a kartont, így a többiekkel együtt az iskolába mentünk. Dudás és Illés az iskola udvarán maradtak, míg én Vargával ahhoz az ablakhoz mentem, amelyben a karton volt, én kiszedtem egy darab kartont és odaadtam Vargának. Varga a zakója alá rejtette azt, és levitte Dudásnak. Az iskolából újra a kollégiumhoz mentünk, igaz, a szobába már nem mentünk fel, onnan hazaindultunk. A következő napon, talán március 10–12. lehetett, találkoztam Dudással és átadtam neki az elkészült szöveget (a szórólap tartalmát), s ő pedig ideadta a már kivágott betűket, melyek a nyomtatáshoz keltek.

Kérdés: Milyen tartalmat kívánt Ön a nyomtatandó rölapokon elhelyezni?

Válasz: A rölapokra tervezett tartalom (szöveg) a következő volt: „*Figyelem! Magyarok, köszöntjük Önöket a március 15-i ünnep alkalmával. Követeljük a magyarok autonómiáját és a kisbirtokosok tulajdonában álló földek visszaadását!*”

Kérdés: Beleegyeztek-e a társai abba, hogy az Ön által készített tartalom kerüljön az elkészítendő és Nagyszőlős városában kifüggeszteni tervezett rölapokra?

Válasz: Igen, az általam összeállított és a majdan kifüggesztésre kerülő rölapok tartalmát az összes, fent már említett személy elfogadta és jóváhagyta.

Kérdés: Folytassa az elbeszélést.

Válasz: Azt követően körülbelül két órával, hogy megmutattam Dudásnak a készítendő szórólapokhoz írt szöveget, Varga és Illés eljötték hozzánk és azt mondták, hogy ők nálunk az én segítségemmel fogják elkészíteni a rölapokat. Én bele is egyeztem ebbe, s egy táblácskát kerestem, amelyre a már elkészült betűket felragaszthattuk. A kamrában találtam egy megfelelő fatáblát, s Vargával lefűrészeltünk belőle egy kisebb, a nyomtatáshoz megfelelő méretű darabot. Ez úgy történt, hogy Varga fogta a fatáblát, én pedig egy kis fűrészszel, ami nekem volt otthon, levágtam a szükséges darabot. Ezt követően Illés bicikliragaccsal, ugyanis csak az volt nekem otthon, felragasztotta az általam és Varga által levágott táblára a már kivágott betűket. Varga magával hozta a műszaki rajzóra kávé vásárolt rajzfűzetét, melyből megfelelő mennyiségű lapot szedtünk ki, ugyanis annak a lapjaira akartuk elkészíteni a rölapokat. Amikor mindennel elkészültünk, vagyis megvoltak a klisék és a lapok is, elkezdtek kipróbálni azokat, hogy fog-e működni a dolog. Ekkorra érkezett meg hozzánk Dudás, aki szintén nekilátott a nyomtatás kipróbálásának. Később Dudás rám kacsintott, de nem szólt semmit és lementünk az udvarra, míg Illés és Varga a szobában maradtak. Az udvaron Dudás azt mondta nekem, úgy kell csinálni, hogy ezek a rölapok ne készüljenek el, de hogy miért, azt nem mondta meg nekem és én nem kezdtem el őt faggatni, egyszerűen megegyeztünk. Visszamentünk a szobába, ahol mondtam Illésnek és Vargának, hogy ebből az egészből nem lesz semmi sem, ugyanis nem megfelelőek a betűk. Erre Illés azt mondta, hogy nyilván félek, és csak azért mondom ezeket, és Vargával összeszedték a betűket, a papírokat és a fatáblát, melyre a betűk voltak felragasztva és elmentek a lakásunkról, nem mondták meg, hogy hová, és azt sem, hogy mit fognak a továbbiakban csinálni.

A lakásban ketten maradtunk Dudással. Amikor egyedül maradtunk Dudással, akkor azt mondta nekem, hogy az, amit mi csinálunk rossz, és ezért börtönbe is kerülhetünk, mert amikor kifüggesztjük a szórólapokat, akkor minket a szovjet hatalom lehet, hogy meg fog figyelni. Én egyetértettem vele, s tovább erről a témáról nem is beszéltem, hanem azt beszéltem meg, hogy este el fogunk menni a moziba, amit meg is tettünk. Este, moszkvai idő szerint 20 órakor, Dudással elmentünk a moziba. A *Prologus* című filmet néztük meg, amelyben néhány pillanatra azt is bemutatják, hogyan készülnek az illegális újságok. Miközben néztük a filmet, megkérdeztem Dudástól, hogy „*mi nem tudnánk így csinálni?*” (természetesen a rölapok készítésének a menetére gondoltam). Dudás megértett engem, és azt válaszolta, hogy a rölapok ilyen módon történő nyomtatását, amint azt a *Prologus* című filmben is bemutatták, nem tudjuk megcsinálni, ugyanis ehhez egészen apró betűkre van szükség, amelyeket nem tudunk készíteni.

Nekem már ekkor megszületett az elképzelésem arról, hogy egy 25 x 15 centiméter méretű táblát kellene csinálni, vagy ha szükséges, akkor olyat, mint a rajzfűzet lapja, s arra rá lehetne ragasztani a kivágott betűkből a rölapok teljes szövegét, és annak a segítségével egyszerre az egész szöveget ki lehetne nyomtatni. Erről az elképzelésemről én még a moziban beszámoltam Dudásnak, aki egyetértett velem a dologban, de megjegyezte, hogy ezt megcsinálni kemény munka.

A film megnézését követően kijöttünk a moziból és elmentünk haza.

Másnap reggel az iskolában hallottam, hogy a városi piacon rölapokat találtak. Egyből tudtam, hogy ezt Illés csinálhatta.

Kérdés: Honnan vált ismertté Ön előtt, hogy a Nagyszőlős városi piacon reggel szovjetellenes rölapokat találtak?

Válasz: Ezt a 9/B. osztályos Peseskei Hilda mondta el, aki részletesen beszámolt a kifüggesztett szórólapokról.

Kérdés: Mi történt később?

Válasz: Még aznap találkoztunk Illéssel, és arról faggattuk, hogy ki függesztette ki a rölapokat a piacon. Illés azt mondta, hogy ezt ő csinálta. Később hozzánk társult Dudás is. Illés elmondta nekünk, hogy a rölapoknak a piacon való elterjesztését Kovács Zoltánnal együtt csinálta.

Kérdés: Mi volt azoknak a rölapoknak a tartalma, amelyeket március 14-én Illés és Kovács függesztettek ki a nagyszőlősi piacon?

Válasz: Azt, hogy mi volt a rölapok tartalma nem tudom, ugyanis nem olvastam azokat. De a Dudás és Varga által elmondottakból azt tudom, hogy a rölapok nem az általam korábban már megírt szöveget tartalmazták, de hogy pontosan milyen tartalmat fogalmaztak meg bennük, azt nem tudom.

Kérdés: Folytassa az elbeszélést.

Válasz: Azt követően, hogy Illés elmondta nekünk, miként készítették el Kovácsal a március 14-i rölapokat, én egyből mondtam neki, hogy a rölapokat úgy kellene kinyomtatni, vagyis elkészíteni, ahogy azt én már megbeszéltem Dudással a *Prologus* című film nézése közben, vagyis hogy egyből az egész szöveget kell rányomtatni a lapokra klisék segítségével.

Illés erre azt felelte nekem, hogy mindig csodálatos ötleteim vannak, de azokat megcsinálni már nem vagyok képes. Ekkor mondtam Illésnek, hogy én egyetértek a rölapok készítésével, és Illés sincs ellene. Ezzel befejeztük a beszélgetést és elmentünk a foglalkozásokra. A foglalkozások után még aznap én, Dudás és Illés újra megbeszéléseket folytattunk a rölapok készítésével kapcsolatban. Dudásnak azt adtuk utasításba, hogy készítse el a betűket a rölapok nyomtatásához, de már az új, általam javasolt módon, vagyis klisék segítségével, amelyet fentebb már részletesen elmondtam, és hogy a rölapok készítésének az összes munkáját mi fogjuk elvégezni, vagyis én, Illés és Varga. A megbeszélés után hazaindultam, de még útközben találkoztam Kovács Zoltánnal. Megkérdeztem tőle, hogy Illés és ő csinálták-e a március 14-én a piacon kifüggesztett rölapokat, amire ő megerősítő választ adott. Ezenkívül másról nem beszéltem Kovácssal, és azt sem mondtam el neki, hogy mi egy új módszerrel akarunk rölapokat készíteni. Majd hazamentem.

Körülbelül fél óra múlva megérkezett hozzánk a lakásra Illés és Varga. Varga megmutatta nekem a Dudás által már megrajzolt százötven darabnyi betűt, amelyek még nem voltak kivágva, s azt mondta, hogy a lapokat nálam fogjuk a lakásban csinálni. Ugyanakkor már hamarosan haza kellett érkezzen édesanyám is a munkából, s ezért azt javasoltam nekik, hogy menjenek valahová máshová. Illés azt mondta, hogy náluk van hely, ahol lehet dolgozni, s felajánlotta, hogy menjek én is velük. Én nemet mondtam és nem mentem velük. A távozásukat követően én egyből az iskolai könyvtárba mentem, ahol Dudással találkoztam. Elmondtam neki, hogy az általa megrajzolt betűkkel Illés és Varga elmentek valahová, hogy ott csinálják meg a rölapokat. Erre Dudás azt mondta, hogy az nem fog olyan gyorsan menni, mivel ott nagyjából százötven darab betű van megrajzolva. Azt ajánlottam Dudásnak, hogy menjünk a kollégiumba és tudjuk meg, hogy hová mentek a rölapokat készíteni. Dudás egyetértett velem, s mi egyből a kollégiumba mentünk, de ők nem voltak ott. Megkérdeztem Serestől, hogy hová ment Illés és Varga. Seres a kollégiummal szemben álló házra mutatott, és azt mondta, hogy Varga és Illés ott van. Megbeszéltük Dudással, hogy én bemegek a házba és megtudom, hogy mit csinál ott Illés és Varga, Dudás pedig megvár engem lent az utcán. Igaz ekkor már este volt és sötét is. Bementem a házba, ahol nem volt senki. Bekopogtam az ajtón és beléptem a konyhába, ahol egy ismeretlen nő jött elélem. Megkérdeztem tőle, hogy itt van-e Varga, de a nő semmit sem válaszolt. Én kiáltottam, Varga! Erre kijött Varga és mondta, hogy menjek be a szobába, ahol ők dolgoztak. Az előbb már említett nő azt mondta, hogy „épp az előbb jöttek meg...”, valószínűleg ő is segített Illésnek és Vargának a rölapok készítésében, ugyanis az én megérkezésemkor már minden készen állt a rölapok nyomtatásához. Megkérdeztem Illést és Vargát, hogy ki segített nekik, de ők nem akartak erről semmondani.

Ezt követően én, Illés és Varga mindent újságokba csomagoltunk, a klisékhez készített betűket, a papírokat, a ragacsot, és ahogy azt már korábban megbeszéltük, elindultunk a kádárüzembe Kovácshoz. Amikor kijöttünk, a fent már említett nő azt mondta, hogy a szemetet majd ő összeszedi, illetve hogy „na, fiúk, ti itt sem voltatok.”

Lementünk az utcára, ahol Dudás várt minket. Én mondtam Dudásnak, hogy már minden készen áll a rölapok nyomtatásához, már csak annyi maradt hátra, hogy a papírra rányomtassuk a szöveget. Ekkor Dudás azt mondta, hogy neki a lányokhoz kell mennie, de megígérte, hogy gyorsan vissza fog jönni hozzánk. Kovács Zoltán már várt minket a kádárüzemben. Bementünk az üzembe, én az asztalra raktam az újságba csomagolt papírokat, kliséket, ragacsot és nyomtatópárnát, de ekkor derült ki, hogy nincs festékünk, ezért én visszamentem a kollégiumba, hogy festéket szerezzek Dudástól, akiről tudtam, hogy a kollégiumban van. Dudást a szobában találtam, elmondtam neki, hogy már minden készen áll a nyomtatáshoz, csak festékre van szükség. Dudás erre azt ajánlotta, hogy mindent, de mindent el kell égetni (értendőek ez alatt a rölapok nyomtatásához szükséges dolgok). Igaz, én nem értettem egyet Dudással, ugyanis féltém Illéstől és Vargától. Én azt ajánlottam Dudásnak, hogy amíg én visszamegyek Illéshez és Vargához, ő, mármint Dudás tartsa fel a biztonsági szerveket, hogy érkezzünk oda mindent elégetni. Dudás ebben megegyezett velem. Én visszamentem a kádárüzembe, ahol Illés, Kovács és Varga már várt engem, festéket, azt nem vittem, de mondtam nekik, hogy a biztonsági szervek már mindent tudnak a tevékenységünkről, és hogy mindent el kell égetnünk. A papírokat és a kliséket, amiket az üzembe vittünk, Illés, míg a nyomtatópárnát és a ragacsot Varga vette magához, s azzal kijöttünk az üzemből és hazamentünk. Ezt követően többet nem gyűltünk így egybe, s ilyen jellegű dolgokról sem beszéltünk.

A kihallgatás 20 óra 50 perckor ért véget.
A kihallgatás közben 14 órától 15 óráig ebédszünet volt.

A jegyzőkönyv az általam elmondottakat tartalmazza, én azt átolvastam.

Milován Sándor [s.k.]

A kihallgatást folytatta: a Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt Kárpátalja Megyei KGB Nyomozó Osztálynyomozója, Martin [s.k.] alhadnagy.

Jelzet: UÁHL. Fond 2558. Opisz 1. No. 3385. 2. kötet, 1957. – eredeti, kézzel írt, aláírással.

5.

Kiss József tanú kihallgatási jegyzőkönyve

Nagyszőlős, 1957. június 25.

Én, a Nagyszőlősi Járási Állambiztonsági Bizottság főnyomozója, Kovács főhadnagy, nyomozói minőségemben kihallgattam:

Kiss Józsefet, apja neve József, aki 1941-ben született Beregszász városában, magyar nemzetiségű, 8 osztályos végzettségű, cipész család gyermeke, szovjet állampolgár, büntetlen előéletű, a Komszomol tagja, a Nagyszőlősi Ipari Kombinát szerelője, Nagyszőlős, Bugyonogo út 74. szám alatti lakos.

A Szovjetunió Büntető törvénykönyve 89. cikkelye értelmében tájékoztatták a hamis vallomás tétellel kapcsolatos felelősségéről.

Kérdés: Részletesen mondja el, hogy mióta él Nagyszőlősön, illetve mivel is foglalkozik.

Válasz: Én 1950 novembere óta élek Nagyszőlősön. Akkor egyből elkezdtem a Nagyszőlősi 3. számú Középiskolába járni, ahol 1957 februárjáig tanultam. A kilencedik osztályból el kellett mennem dolgozni, ugyanis édesapám megbetegedett.

Kérdés: Nevezze meg az iskolai barátait.

Válasz: A Nagyszőlősi 3. számú Magyar Tannyelvű Középiskolában folytatott tanulmányaim során a következő, ugyancsak ott tanuló személyekkel kerültem baráti viszonyba:

1. Stájer Miklós, apja neve Jenő, született 1940-ben, nagyszőlősi lakos, a Politechnikai Iskola tanulója.
2. Mindák Imre, született 1939-ben, nagyszőlősi lakos, idén fejezte be a kilencedik osztályt.
3. Kacsur Ágoston, született 1941-ben, nagyszőlősi lakos, befejezte a kilencedik osztályt.
4. Milován Sándor, született 1941-ben, nagyszőlősi lakos, befejezte a kilencedik osztályt.
5. Lakatos Rudolf, árva, befejezte a kilencedik osztályt.
6. Szücs János, született 1940-ben, nagyszőlősi lakos, idén fejezte be a tizedik osztályt.
7. Mádi András, született 1940-ben, nagyszőlősi lakos, 1957-ben fejezte be a tizedik osztályt.
8. Csontos József, apja neve Antal, született 1941-ben, nagyszőlősi lakos, idén fejezte be a nyolcadik osztályt.
9. Gál Ferenc, 1940-ben született Salánkon, jelenleg is ott él, idén a Nagyszőlősi Magyar Tannyelvű Középiskola osztályos tanulója volt.

Kérdés: A Nagyszőlősi Magyar Tannyelvű Középiskolában folytatott tanulmányai idején létezett-e valamilyen kör vagy csoport, amelyet a diákok hoztak létre?

Válasz: Nagyjából 1956 áprilisa vagy májusa környékén a Nagyszőlősi Magyar Tannyelvű Középiskola 8. osztályos tanulói: Megyeri Ildikó, Seres Magdolna, Bereznai Veronka és más diákok egy turisztikai kör létrehozását javasolták azzal a céllal, hogy az a szünet idején kirándulást szervezzen a folyókhoz, az erdőkbe levélgyűjtés vagy más érdekes tevékenységek céljából. Ez a kör nem jött létre, ugyanis Milován Sándor akart a vezetője lenni, a tanulók viszont azt szerették volna, hogy a csoportnak ne legyen vezetője. Más tanulók által szervezett csoport nem volt az iskolában.

Kérdés: Ki az a Milován Sándor, és miért akart a kör vezetője lenni?

Válasz: Milován Sándor, az apja nevét nem tudom, 1941-ben született, magyar nemzetiségű, Nagyszőlősen él, ebben az évben fejezte be a Magyar Tannyelvű Középiskola 9. osztályát. Az apja a magyar elnyomás idején a Horthy-hadsereg tisztje volt. Milován elmondása alapján az apja a háborúban halt meg. Milován édesanyja a nagyszőlősi áruraktár pénztárosaként dolgozik. Milován Sándor rengeteg könyvet olvas, ami révén más tanulók felettiként állítja be magát, ő volt az osztálybíró, szeretet harci szabályokat és más dolgokat rajzolni, arra törekedett, hogy mindent megváltoztasson maga körül, a szegény tanulókat megalázó szavakkal illette. Az iskolában Milovánt filozófusnak nevezték, szeretett sokat beszélni és fantáziálni, jól tudott sakkozni, sporttal is foglalkozott, bár futbalozni nem szeretett.

Én jó viszonyban voltam Milovánnal, néhány alkalommal jártam a lakásukon is, sakkoztam vele, bár nekem nem tetszett az, hogy Milován gögös, s nem tiszteli a szegény vagy gyengébb tanulókat, hogy udvariatlan a lányokkal és becsméreli őket, s ezért én nem voltam Milovánnal azonos véleményen.

1956 júliusában vagy augusztusában a nyári szünet idején Milován találkozott velem a nagyszőlősi Sztálin utcában, nem messze a római katolikus templomtól, beszélgettünk, s ő egyszer csak azt mondta, hogy „jó lenne egy pártot alapítani.” Erre én azt mondtam Milovánnak, hogy én semmilyen pártba sem fogok belépni, s hogy ebből baj lehet, ő ekkor otthagyt engem. Én is otthagytam őt és elindultam. Milován megcsóválta a fejét, felült a biciklijére és elment. Ezután Milovánnal többet már nem beszéltem a pártról. Hogy Milován kivel beszélt még a pártról, azt nem tudom, ahogyan azt sem, hogy megszervezte-e vagy sem ezt a pártot. Ebben az időszakban keveset találkoztam Milovánnal.

1956 őszén kilencedik osztályosok lettünk, Milován lett az osztálybíró, s Lakatos Rudolfot árva tanulónak nevezte, ami után ők megverekedtek. Én mondtam Milovánnak, hogy osztálybíróként helytelenül járt el. Erre Milován fenyegetően azt mondta nekem, hogy majd engem is megtanít és elszámol velem is. Arra a kérdésemre, hogy miért és hogyan is akar elszámolni velem, Milován azt mondta, hogy jól tudom én azt. Ezt követően az egyik este Imre Miklós társaságában a Vörös Hadsereg téren találkoztam Milovánnal és megvertük őt. Ekkor én Milován kezében egy fényes tárgyat láttam meg, de nem tudtam azt elvenni tőle, mert hazafutott. A következő napon a csapatunk összegyűlt az iskolában, s megbeszéltük, hogy én tovább már nem fogok Milovánnal barátkozni, s hogy senki sem fog vele időt tölteni.

Milován viselkedésében nekem az nem tetszett, hogy ő sohasem segített volna a gyengébb tanulóknak, mindig csak azt kereste, hogy neki segítsenek. Rábeszélte az általa kiválasztott tanulókat a rossz cselekedetekre, s aztán letagadta az egészet, így mindig ő volt a jó. Ezek miatt én úgy döntöttem, hogy nem fogok Milovánnal barátkozni.

Kérdés: Nevezze meg Milován Sándor barátait.

Válasz: A saját megfigyeléseim alapján úgy vettem észre, hogy Milován jó viszonyban áll Dudás Istvánnal, aki 1940-ben született Nagyszőlősen, s 1957-ben fejezte be a Nagyszőlősi Magyar Tannyelvű Középiskola 10. osztályát. Hogy mire is alapul az ő barátságuk, azt nem tudom.

Kérdés: Milyen kapcsolatban áll Ön Milován Sándorral?

Válasz: A Milovánnal való kapcsolatom normális.

Kérdés: Mivel szeretné még kiegészíteni a vallomását?

Válasz: A vallomásomat azzal szeretném még kiegészíteni, hogy Milován megtagadta a Komszomolba való belépést, neki ugyanis nem tetszettek a szocialista országok szisztemái, ő egy nagy gazdaságot szeretett volna, olyat, amilyen az apjának volt. Erről én Milován Sándor személyes elmondása alapján tudok.

A jegyzőkönyv az általam elmondottaknak megfelel, én azt átolvastam, s ezért alá is írom:

Kiss József [s.k.]

A Nagyszőlősi Járási Állambiztonsági Bizottság főnyomozója, Kovács [s.k.] főhadnagy

Jelzet: UÁHL. Fond 2558. Opisz 1. No. 3385. 1. kötet, 1957. – eredeti, kézzel írt, aláírással.

6.

Határozat tárgyi bizonyítékok beszolgáltatásáról

Ungvár, 1957. augusztus 8.

Én, a Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt KGB Kárpátaljai Megyei Nyomozó Osztály nyomozója, Martin alhadnagy, áttekintettem a Nyomozó Osztály № 3385. számú, Milován Sándor, született 1941-ben, vádlottal kapcsolatos anyagait, és a Szovjetunió Büntetőtörvénykönyve 54–10. cikkely II. rész és az 54–11. cikkelye alapján

AZT TALÁLTAM,

hogy Milován Sándor vádlott őrizetbe vétele és a nála folytatott házkutatás során a következők kerültek lefoglalásra:

1. Egy sárgás színű, fémből készült, 49 centiméteres pengéjű külföldi készítésű szablya, melynek átlagos vastagsága 0,7 centiméter, megszorító méretei 10,5 az 1,5 centiméterre. A markolata 12 x 3,5 centiméter. A penge egyirányú élezésű, a penge vége azonban már kétirányú élezést kapott. A pengén 38 centiméter hosszú és 1,8 centiméter széles mélyesztés található.
2. Egy külföldi márkájú Smith-Wesson típusú, sorszám nélküli, 9 milliméter kaliberű revolver, melynek hiányzik a dobja és a kioldó rugói sem dolgoznak.

Az 1957. július 4-én meghozott határozat alapján az említett szablyát és a revolvert technikai szakértői vizsgálat elvégzésére elküldték, melynek során az 1957. augusztus 5-én kiállított jegyzőkönyv szerint arra a következtetésre jutottak, hogy a szablya a hideg fegyverek szűrő-vágó típusú szablyái közé tartozik, míg a revolver löfegyverként való használatra nem alkalmas.

Figyelembe véve, hogy a fent nevezett szablya hideg fegyvernek minősül, s hogy azt Milován rejtegette, a jelen büntetőjogi ügyben az tárgyi bizonyítékként kezelendő. A revolver nem használható tárgyi bizonyítékként, s az a vádlott számára sem képvisel értéket.

A Szovjetunió Büntető törvénykönyve 59., 67. és 69. cikkelye értelmében

ELRENDELEM

1. a fent nevezett szablya jelen büntetőjogi ügyben tárgyi bizonyítékként való kezelését, s a bírósági ítélet meghozataláig az Állambiztonsági Hivatal Kárpátaljai Megyei Levéltári-Számviteli Osztályán való őrzését.
2. a fent nevezett revolver átadását az Állambiztonsági Hivatal Kárpátaljai Megyei Gazdasági Osztályának, melybe a vádlott a jelen határozat aláírásával beleegezik.

A Szovjetunió Minisztertanácsának alárendelt KGB Kárpátaljai Megyei Nyomozó Osztály nyomozója, Martin [s.k.] alhadnagy

Jelen határozatot 1957. augusztus 8-án megismertem. Kifogásom ellene nincs.

Milován Sándor [s.k.]

A szablyát az Állambiztonsági Bizottság Kárpátaljai Megyei Levéltári-Számviteli Osztályán őrzik.

A Levéltári-Számviteli Osztály helyettes vezetője Lazarenko [s.k.]

Jelzet: UÁHL. Fond 2558. Opisz 1. No. 3385. 1. kötet, 1957. – eredeti, gépelt, aláírással.

A dokumentumokat orosz nyelvből fordította: Váradi Natália

Címkék:

[1956](#) ^[8]

[forradalom](#) ^[9]

[megtorlás](#) ^[10]

[Kárpátalja](#) ^[11]

[iskola](#) ^[12]

[bíróság](#) ^[13]

[KGB](#) ^[14]

Kiadás: 16. évfolyam (2016) 5. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/milovan-sandor-es-a-nagyszolosi-szovjetellenes-politizalo-csoport>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/milovan-sandor-es-a-nagyszolosi-szovjetellenes-politizalo-csoport>

[2] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/milovan-sandor-rabtarsaival-a-kiskoruak-nevelo-javito-intezeteben-1958-1959/1.jpeg>

[3] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/milovan-sandor-rabtarsaival-a-kiskoruak-nevelo-javito-intezeteben-1958-1959/2.jpeg>

[4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/milovan-sandor-rabtarsaival-a-kiskoruak-nevelo-javito-intezeteben-1958-1959/3.jpeg>

[5] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/milovan-sandor-rabtarsaival-a-kiskoruak-nevelo-javito-intezeteben-1958-1959/6.jpg>

[6] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/milovan-sandor-rabtarsaival-a-kiskoruak-nevelo-javito-intezeteben-1958-1959/7.jpg>

[7] <https://www.archivnet.hu/milovan-sandor-rabtarsaival-a-kiskoruak-nevelo-javito-intezeteben-1958-1959>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1956>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/forradalom>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/megtorlas>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/karpatalja>

[12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/iskola>

[13] <https://www.archivnet.hu/cimkek/birosag>

[14] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kgb>